

Domokos Gyöngyi

Régi magyar adatbázisok és online könyves táruk¹

Nem is olyan régen a könyvek nagyrészt még csak papírlapokra nyomtatott betűk formájában juthattak el az olvasókhöz. Ekkor még eldugott kutatótermek és könyvtáráépületek szolgálták a források legfőbb lelőhelyéül a kutatók és az olvasóközönség többi tagjai számára a régi szövegek tanulmányozásához. A 20. század végétől azonban egy új tendencia ütötte fel a fejét: a digitalizáció. A digitális világ térnyerésével a szövegek lassanként a virtuális közeg részeivé váltak és válnak napjainkban is. A Gutenberg-galaxis végét azonban még korántsem jelentheti ez a mediális váltás. A könyv nem pusztul el, csak átalakul. Újraértelmeződik egy virtuális térben, mely során háttérbe kerül a linearitás, és a hypertext-jelleg² révén a szövegek olyan értelmezési keretekbe kerülnek, amelyekre korábban még nem kerülhetett sor. A médiaváltás hatására a szövegek jellege is megváltozik. Ugyanez a folyamat ment végbe a régi magyar szövegek elektronikus térbe való belépése esetében is. A katalógusok helyébe lépő adatbázisok nagy mértékben hozzájárultak a forrásgyűjtések felgyorsulásához, és a keresőfunkciók variábilis volta a kutatások korábban megvalósíthatatlannak tűnő lehetőségeit váltotta valóra. A digitalizáció egyik legfontosabb funkciója azonban mégis a megőrzés, a szövegek konzerválása, amely különösen a veszendőbb régi opuszok esetében bír nagy jelentőséggel. Ezek hordozóeszközei kezdetben a CD-ROM-ok voltak, melyek először még csak adatbázisokat tartalmaztak. Az első teljes szövegű CD-ROM-os adatbázis 1992-ben jelent meg,³ és a szöveg a Biblia volt. Majd a hordozóeszközök minimalizációjával és az információmegosztás nemes égisze alatt a könyves táruk és adatbázisok rövid idő alatt a digitális tér részeivé válnak, és a központi finanszírozás útja felé haladva lassanként mindenki számára elérhetőek lesznek az információs társadalomban. Ugyanakkor a szövegek közötti átjárhatóság, a hypertext-jelleg előnyei mellett az új média, a digitális tér nem képes azzal a stabilitással bírni, amellyel egy papíralapú hordozó rendelkezik. A hálózati szövegkiadások nem alkotnak egy lezárt egységet, egyik legjellemzőbb tulajdonságuk a változás.⁴ Emellett ugyanakkor szerverektől függenek, amelyek ugyancsak nem a stabilitásukról ismertek. Így különösen nagy nehézségekbe ütközik az a feladat, hogy feltérképezésre kerüljenek azok az adatbázisok és könyves táruk, melyek tárgyát a régi magyar szövegek képezik. Ennek a tanulmánynak a célja pontosan ez, átfogó kép adása a mai régi magyar szövegekkel foglalkozó adatbázisokról és könyves tárukról, melyek segítségül szolgálhatnak a kutatómunkában, s egszersmind

1 A témában közreadott hasznos információkért és az önzetlen segítségnyújtásáért ezúton szeretnék hálás köszönetet mondani Kőszeghy Péternek és Maróthy Szilviának.

2 MCGANN 2004; SZÜTS é. n.

3 „[N]em hiszek a szövegek digitalizálható voltában, hanem úgy tartom, hogy minden betű írás évezredek óta eleve digitális, és a szövegdigitalizálás nem egyéb, mint a szövegnek egy másik halmazba való, kölcsönösen egyértelmű leképezése, magyarul: pontos másolás. A digitalizálás jel-jel megfeleltetésként való értelmezése azonban nem eléggé pontos: helyesebb lenne jel-szám megfeleltetésre korlátozni értelmét (ez még korántsem elfordul az évezredek történelmi tapasztalatától).” HORVÁTH 2004.

4 MARÓTHY é.n/b; ORLOVSKY 2004a.

ismertebbé tehetik a régi magyar szövegeket a széles olvasóközönség számára. A következőkben először a régi könyves adatbázisokról, majd a régi magyar irodalmi szövegeket őrző könyves tárukról törekszem adni egy átfogó útmutatót.

Régi könyves adatbázisok

Régi könyves adatbázisok alatt azokat a strukturált információhalmazokat értem, melyek alapjául régi magyar szövegek szolgálnak, és egy elektronikus közegben adatbázis kezelők révén kereshetők. Jelenleg számtalan ilyen elektronikus adatbázis létezik, melynek tárgya a régi magyar szövegek valamely meghatározott csoportja. Ezek az adatbázisok többnyire egyetemek vagy könyvtárak keretein belül megvalósított projektek eredményei. A következőkben ezekből kerül kiragadásra néhány jelentős példa.

Répertoire de la poésie hongroise ancienne (RPHA, régi magyar versek adatbázisa 1600-ig)⁵

RPHA :: [forrásjegyzék] :: [összetett keresés]

mező szerinti keresés

RPHA azonosító szám

szerző vezeték és keresztnéve

incipit

cím+

akrostichon --

énekelts vers vagy szövegvers? --

szignáltság --

teljes-e a vers szövege? --

terjedelem --

kolofon --

rímképlet

szótagszám

metrumtípus --

metrum

refrényszerkezet --

műfaj

évszám   pontosan

megjegyzés

felekezeti megoszlás --

--

--

rendezés Növekvő

1. kép – Az RPHA keresőmezők összetett keresés esetén

Az RPHA az első jelentősebb régi magyar szövegekkel foglalkozó adatbázis, mely egyben egy nagymértékű paradigmaváltáshoz is vezet a médiaváltás során kialakult új szövegfelfogás kialakulásában. A Horváth Iván főszerkesztésében készült repertórium az 1601 előtti magyar versek és az ezeket magában foglaló 1701 előtti kéziratok és nyomtatványok rekordjait tartalmazza. A plurális szöveg fogalmának bevezetése⁶ révén a szöveg egyes tulajdonságai változók, és ennek következtében az egyes előfordulások különféle értékeket

vehetnek fel: „A szövegnek nincs egyetlen állandó tulajdonsága sem: a magas irodalom és a népköltészet közötti különbség csupán fokozati. Az RPHA-csoport relációs adatmodellje megengedi, hogy egy szöveghez több (kézirásos vagy nyomtatott) könyv, egy könyvhöz több szöveg tartozzék.”⁷

Az adatfelvétel egysége a könyvtári adatbázisokkal ellentétben nem a könyv, és az irodalomtudományok gyakran alkalmazott metodikájával szemben nem is a szöveg, hanem

5 Az adatbázis elérhetősége: <http://rpha.oszk.hu/> [2018.01.14.]

6 CERQUIGLINI 1999; HORVÁTH 1994; HORVÁTH 2004.

7 HORVÁTH 2004.

RPHA :: [forrásjegyzék] :: [mező szerinti keresés]

összetett keresés

keresés	rpha	
ÉS	rpha	
ÉS	rpha	
ÉS	rpha	
ÉS	rpha	

v18-/t: 16 találat

1.) **RPHA 0373**

kezdősor „Emlékezzünk, én uraim, régen lett dologról...”
 cím Rusztán császár históriája
 szerző Drávamelléki Névtelen
 eredeti nyelv lat
 szerzetés ideje nem később, mint 1600
 ének/szöveg? énekvers
 műfaj [világi](#) > [história](#) > [elbeszélő](#) > [kitalált történetmondás](#)
 terjedelem 226 versszak
 metrum típus Szótagszámláló, izo-strofikus,
 rímképlet AAAAA
 szótagszám 14141414

2.) **RPHA 0381**

kezdősor „Én lelkecském, búdosócskám, hízelkedőcském...”
 cím Idézet
 szerző Magyar István
 eredeti nyelv lat
 szerzetés ideje 1595-1600
 ének/szöveg? szövegvers
 műfaj [vallásos](#) > [nem história](#) > [mindennapi vagy ünnepnapi lelki ének](#) >
[világi](#) > [nem história](#) > [morális vagy politikai](#) > [humanista iskola](#) > [idézet](#)
 terjedelem 5 sor

2. kép – RPHA példa összetett keresésre

„könyv és szöveg egyszeri találkozása”.⁸ A repertórium összetett keresési funkciójában a rekordok különféle variációi adnak lehetőséget a szövegek adatainak kombinálására.

Az 1992-ben még kezdetleges állapotban napvilágot látó repertórium azóta több technológiai újításon esett át, a CDS/ISIS-t SQL váltotta fel, az adatbázis pedig a magyar mellett angol, francia és német nyelven is elérhető. A rekordok közül a műfajok nem mint önálló műfajnevek struktúrálnak a rendszerben, hanem egy műfajra révén. Minthogy egy vers több műfajba is sorolható, a műfaji besorolást leíró mező ismételtető. A fa két alapága a vallásos és világi, kialakításának alapját pedig *A magyar irodalom*

története akadémiai kézikönyv műfajrendszere képezi. A keresés mezők szerint és összetett keresés formájában is lehetséges, és a variációk a rekordok kiszűrésére szabadon választhatók.

A magyar régiség művelődéstörténetének adatbázisa (MaMüL)⁹

3. kép – A MaMüL keresőmezők összetett keresés esetén

⁸ HORVÁTH 2004; TURI 1993.

⁹ Az adatbázis elérhetősége: <http://mamul.btk.mta.hu/> [2018.01.14.]

Ez az adatbázis jelenleg a régi magyar szövegek egyik legjelentősebb tárházát nyújtja a kutatók számára. Alapjául a 13+1 kötetes *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* (MaMüL)¹⁰ szolgált, melyet a 16–17. századi naplók és emlékiratok, valamint a Magyar emlékek külföldön adatbázisa egészít ki. A Kőszeghy Péter főszerkesztésében 2013-ban induló digitális projekt MTA és OTKA támogatással valósult meg. A 2006-ban elkészült verzió a kezdetektől a 18. század végéig keletkezett szövegekről készült több ezer egymással összefüggő szócikk révén már egy komplex kultúrtörténeti hálót képes nyújtani a felhasználók számára. Az adatbázis egy gördülékeny és gyors regisztrációt követően azonnal elérhetővé válhat bárki számára. A más MySQL és PHP alapú adatbázisokhoz hasonlóan a MaMüL digitális verziója is a keresési kombinációk nagy számát teszi lehetővé: időszakokra, művekre, műfajokra, személyre, eseményre és földrajzi helyre egyaránt egy kiterjedt találati listát képes nyújtani.

Az adatbázisok átjárhatóságát adja, hogy a „Bármely beállítás” során a keresés minden adatbázisra kiterjed, kivéve az „Enciklopédikus besorolás” és a „Tárgyszó” menüpontban. Ez utóbbiban tartalmi keresésre is mód nyílik. Példának okáért, ha a keresési szónak a „törté”-t adjuk meg, a történeti, történelmi etc. jellegű enciklopédikus minősítések mind-egyikét megkapjuk. A második keresési mező pedig hozzájárul a beállítás pontosításához. Itt meghatározhatjuk a keresésben egy általunk megadott időpont értelmezési kereteit is. Abban az esetben, ha az első mezőben a „születési helye/ideje” lehetőség kerül kiválasztásra, a másodikban pedig a „kevesebb mint”, a kereső mezőben pedig az „1550” kerül beillesztésre, az 1550 előtt született szerzők és keletkezett fogalmak rekordjainak listáját kapjuk végeredményül.

Ugyanakkor ha a második mezőben a „Tartalmaz” kerül beállításra, a megadott adatbázisokban meghatározott szavakra irányul a keresés. Ha például valaki a ló szóra kíván rákeresni, a rendszer¹¹ képes dekódolni a különbségeket az o, ó, ö, ő vagy u, ú, ü, ű etc. karakterek között.

Az összetett keresés funkció a párhuzamosan létező tematikus és lexikális keresésekből következően képes megszüntetni a lexikon és az enciklopédia között papíralapon még fennálló különbségeket, amihez az enciklopédikus besoroláshoz szükséges címszavak is segítségül szolgálnak.

The screenshot shows the search results page for 'solyom' in the MaMüL database. The search criteria are: 'Bármely mező' (Any field), 'Tartalmaz' (Contains), and '1550' (Before 1550). The results table has columns for 'ABC', 'Címlet', 'Állás', 'Fajkategorikus típusok', and 'Tárgyszó'. The search results are as follows:

ABC	Címlet	Állás	Fajkategorikus típusok	Tárgyszó
☐	személynevek		nyelvészet	tulajdonnév
☐	Százecsk- miscellanea	1755 k.; Szeged, Egyetemi Kvt., MS 394	irodalomtörténet	versgűjtemény
☐	sólyom		szimbolika	állatszimbólum
☐	lovagrend		vallástörténet	lovagrend
☐	Szíveket újító bokoréta	1770; ismeretlen helyen	irodalomtörténet	versgűjtemény
☐	világi dalköltés		irodalomtörténet; zenetörténet	világi zene
☐	Bocskor-kódex	1716–1739; Kolozsvár, Egyetemi Kvt., Ms. 12	irodalomtörténet	versgűjtemény
☐	turulómonda		irodalomtörténet	monda
☐	ötvség		művészettörténet: ötvség	művesség
☐	Világi énekek és versek B. P.	1800; OSZK, Quart. Hung. 2910	irodalomtörténet	versgűjtemény
☐	Vízkeleti-kódex	1764 k.; Szeged, Egyetemi Kvt., MS 352	irodalomtörténet	versgűjtemény
☐	ágyú		hadtörténet	fegyver: lőfegyver
☐	vadászfegyverek, vadászeszközök		vadászat	vadászfegyver
☐	ivóedény		???	asztali edény
☐	Gálzécsci István	Gálzécse?, 7–?, 1543 k.	irodalomtörténet	személy
☐	vadászat		agrártörténet; vadászat	természeti gazdálkodás
☐	ősvallás		népht	ősvallás
☐	solymszat		vadászat	

4. kép – MaMüL keresési példa, „solyom” (<http://mamul.btk.mta.hu/>) [2018. 01.14.]

¹⁰ A MaMüL első munkálatai 1993-ban vették kezdetüket a Balassi Kiadóban. Az első kötet 2003-ban látott napvilágot, az utolsó pedig 2012-ben, majd a végső, mely már csak mutatókat tartalmaz, 2014-ben.

¹¹ Ez az úgynevezett UTF-8 kódolás.

ID	Enciklopédikus beírás	Adathozzó
☐	24 tánc történet	
☐	25 táplálkozástörténet	
☐	30 utazás	
☐	70 etnikum	
☐	75 Naplőiro	
☐	76 orvostörténet	
☐	91 politika	
☐	95 vadászat	
☐	97 heraldika	
☐	108 Vizgazdálkodás	
☐	127 Statisztika	
☐	129 kronológia	
☐	133 nyelvészet; oktatástörténet	
☐	136 művészettörténet: festészet	
☐	137 művészettörténet: grafika	
☐	138 uralkodó; irodalomtörténet	
☐	139 irodalomtörténet	

5. kép – MaMüL lexikon és enciklopédia egyben

Kétségteljesen megállapítható tehát, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának ez az adatbázisa pótolhatatlannak tekinthető egy régi magyar szövegekkel foglalkozó szakember számára, ugyanakkor hiteles adatforrássul szolgálhat bárkinek, aki autentikus forrásból kívánja tudását gazdagítani.

Az 1800 előtti magyar prédikációk adatbankja; Az 1800 előtti magyarországi imádságok adatbázisa; Az 1800 előtti magyarországi népelemek adatbázisa¹²

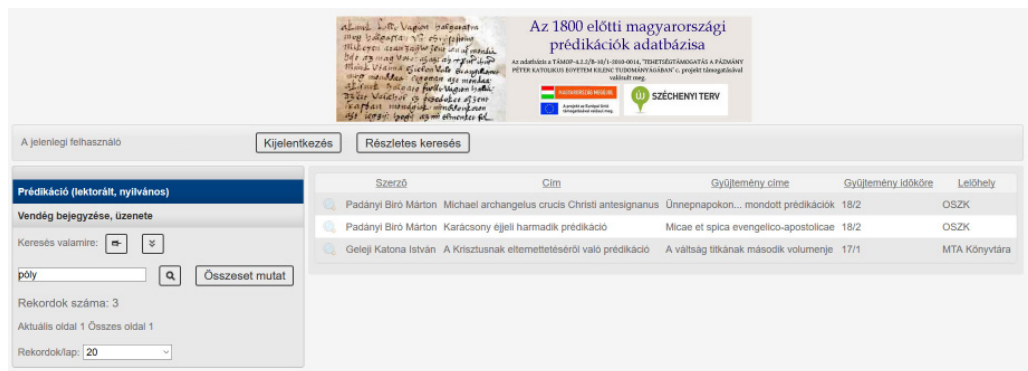
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem három párhuzamosan futó adatbázisprojektjének keretén belül a Balassi Kiadó révén készült el és 2013 óta kerül feltöltésre az 1800 előtti prédikációk, imádságok, valamint magyarországi népelemek adatbázisa. Amint az adatbázisok nevei is mutatják, a tanulmányozható szövegek köre az 1800 előtti magyarországi prédikációkra, imákra és népelemekre szűkül nyelvtől függetlenül. A belépés során a felhasználók két csoportját különítik el: a kutatók és az érdeklődők körét. A különbség leginkább a felhasználói jogosultság kérdésében mutatkozik meg. Az úgynevezett „érdeklődő” vagy „vendég” használhatja a keresőprogramot és annak kibővített változatát, adatokat exportálhat Word, Excel és XML formátumban. Megjegyzéseket, üzeneteket írhat az adatbázis készítőinek, azonban a kutatóknak fenntartott, még lektorálásra váró vagy nem publikusnak szánt adatok mezői rejtve maradnak előtte. Ezzel szemben a kutató adott jelszavától függően felviheti, módosíthatja vagy éppen törölheti saját adatait, míg a lektor másokét is.

Az adatbázis mindkét esetben képes a keresőbe helyezett bármilyen alapadatra (pl. szerző, cím, évszám, szó/szótöredék) megfelelően listázni, például ha a keresőbe a „póly” szótöredék kerül, a legördülő menüben azonnal láthatóvá válik a találati lehetőségek címe.

A rekordok kinyerése különféle szabadon választható formátumban (Excel, Word, CSV, XML) történhet, vagy közvetlenül teljes vagy részleges nyomtatással is. Az adatbázis emellett megannyi meglepetést tartogat felhasználója számára, mint amilyenek például a segédtablák, többek között a „Helységnév-azonosító”, mely segít eligazodni a különféle helyszínek egykori névhasználatában.

¹² Az adatbázisok elérhetősége: <https://btk.ppke.hu/tudomanyos-kozelet/palyazatok/tamop/tamop-4-2-2-b-10-1-2010-0014/irodalomtudomanyi-doktori-iskola/adatbazisok> [2018.01.14.]

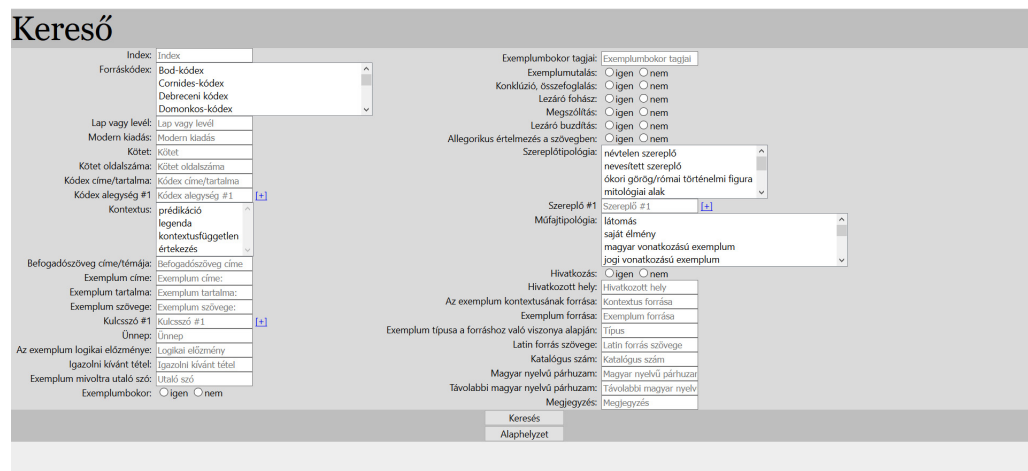
A listázás során pedig az összesített rekordok gyűjteményének címe, időköre és lelőhelye is ismertté válik.

6. kép – Keresési példa az 1800 előtti magyarországi prédikációk adatbázisára

Az adatbázis értékét növeli a „Részletes keresés” funkció, mely több mint 70 adat kombinálhatóságát teszi lehetővé, többek között a szerzetesi rend, illusztráció vagy akár a faksimile kiadások időköre.

Régi Magyar Exemplumok adatbázisa (RMEx)¹³

7. kép – Az RMEx összetett keresője

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (továbbiakban ELTE) Régi Magyar Irodalom Tanszékének adatbázisa Bartók Zsófia Ágnes szerkesztésében többek között egy oktatásba integrált műhelymunka formájában valósult meg. A projekt 2012/2013-ban vette kezdetét, a Régi Magyar Exemplumadatbázis pedig 2014 októberében vált elérhetővé a felhasználók számára. Az adatbázis alapját Szabó Zsuzsanna és Gergely Magdolna szakdolgozatainak keretein belül elkészített katalógusai képezik. A Régi Magyar Exemplumadatbázis három fő szempontot alkalmazva írja le a nyelvemlékkódexek exemplumait: 1. a forrással

¹³ Az adatbázis elérhetősége: <http://sermones.elte.hu/exemplumadatbazis/> [2018.01.14.]

és a kontextussal kapcsolatos adatok; 2. az exemplum formai és tartalmi adatai; 3. párhuzamos szövegekhez kapcsolódó információk. A keresőfunkció során felkínált rekordok tárháza így tehát különféle horizontokat képes érinteni.

A rekordok között az eldöntendő, kiegészítendő mezők mellett a legördülő menüsor is segítségül szolgál a felhasználó számára. A hash jellel megjelölt mezők további bővítéseket tesznek lehetővé. Erre szolgál például az exemplumokban fellelhető szereplők nevére való rákeresés, a kulcsszavak, valamint a szereplő- és műfajtipológia. A rekordok a mező kitöltésének folyamatában már láthatók és szelektálhatók, így ha példának okáért a „Szereplő 1” keresőmezőben a b betű kerül beírásra, ott láthatóvá válik Blancus, bononiai fráter János az egyes szerepkört (beteg fráter, bíboros) vagy attribútumot (Bujaság, Békesség) felöltő szereplői nevek mellett. A keresést követően megjelenő találatok megnyitásával egy minden rekordot magában foglaló adatlapot kapunk. Ha például a kulcsszavas keresőmezőben a nyelvű szóra indítunk keresést, az adott találat a következő adatlapot adja ki:

0057a	
Forráskódex: Bod-kódex	Exemplum szövege:
Lap vagy levél: 19-20	Az ördög három bűnök miatt nagyobb részre kárhóztatja az lelket. Erőli olvastatik ilyen példa. Vala régente egy király, kinek vala egy szép hajadon leány, ki az bályány istenségtől féltetlet vett vala, hogy mint házasságra menne. ottan megháta. Ki megjövőven mezőtön és erdőközön jár vala, és házasságra nem megyen vala. De miért hogy igen gyors, serény vala, ezt szerzi, hogy valaki akarná ötöt hozzávennie házasság szerent, először hamarját futna övele és meghaladná, hozzámenne; ha pedig a leány haladná meg a legényt, tehát fejt vennie. És ezenképpen nagy sok ifjú legénynek vesztik vala el fejüket miatta. Jutá egy ifjú vitéz, ipomenes nevé, ki akarván ez szözet hozzávennie, menne egy bályány istenz; kinek vala Venus neve, ki ada neki három aranyalmát; és megtanítá, miképpen járja övele. Elmene azért az ipomenes vitéz, és hamarját fogá futnia az leánnyal, ki legottan elhaladá a vitézt, és a vitéz követe bekelebből az egy aranyalmát, és eleibe veté. Oldattfele látá az leány az almat, utánatutamék. Mig odajára, addig elhaladá a vitéz, és mikoron elhaladja volna emmeg a leány, másoldozor is ugyan tón a vitéz, hamadozor is. Megnehezlek pedigien az leányt az almat, és elhaladá a vitéz. Hozzája vevé, és megtörté ő szüzeséget. Ilek szerent az szüze leány az lélek, ki igen gyors a jobban, miglen tisztá. Az ipomenes vitéz pedigien az ördög, ki három aranyalmának miatta csajja meg a lelket, tudnia illik kevelységnek miatta, fővénységnek miatta, és paráznaságnak miatta, kikkel mind ez világ teljes. És ezenképpen megszéplőstí és megtörtí ő szüzeségnek tisztaságát; és hozzáveszi pokolnak fenekére, holott kinozza ötöt mindörököl öröké. Ez a vége.
Modern kiadás: Nyelvenléktár	
Kötet: II	
Kötet oldalszáma: 389	
Kódex címe/tartalma: vesgys	
Kódex alegysége: Traktátus az ember három fő ellenségéről (világ, test, ördög)	
Kontextus: értékezés	
Befogadószóveg címe/témája: „Embernek három fő ellensége vagyon”	
Exemplum címe:	
Exemplum tartalma: A szüze királyány egy jóslat miatt nem akar férjhez menni; csak akkor adja kezét, ha valaki futásban gyorsabbnak bizonyul nála. Ipomenes Venusz aranyalmának segítségével legyőzi őt, majd feleségül elveszi.	
Kulcsszavak: király; hajadon; leány; szüze; házasság; serény; jó; tisztá; leány; ipomenes; Venus; aranyalma; bályány; isten; fut; kevelység; fővénység; paráznaság; ördög; három bűn; jóslat; erő; mezo; gyors; verseny; versenyfutás; lefejze; fej; vitéz; három; kebet; szüzeség elvesztése; lélek szerint; lélek ördög; megszéplőstí; pokol feneké; kinoz; Atalanta	
Ünnep:	
Az exemplum logikai előzménye: Az ember harmadik ellensége az ördög, aki utánunk leselkedik három időber; jelen való világ életében, a halál idején, utolsó ítéletkor.	
Igazsoli kívánt tétel: „Az ördög három bűnök miatt nagyobb részre kárhóztatja az lelket.” „Az ipomenes vitéz pedigien az ördög, ki három aranyalmának miatta csajja meg a lelket, tudnia illik kevelységnek miatta, fővénységnek miatta, és paráznaságnak miatta, kikkel mind ez világ teljes.”	
Exemplum mivolta utolsó szó: Erőli olvastatik ilyen példa.	
Exemplumbokor: nem	

8. kép – Az RMEx egy keresési eredménye

Az exemplum szövege mellett tehát megjelenik egy interpretáció is („Exemplum tartalma”), egy argumentum, a szöveg pedig elhelyezésre kerül egy irodalmi struktúrában kontextuális és intertextuális megjelölésekkel (pl. „Magyar nyelvű párhuzam”) társítva.

A fenti adatbázisok mellett még említést érdemel Kiss Farkas Gábor szerkesztésében a THECA,¹⁴ mely a középkori magyarországi könyvkatalógusok és könyvjegyzékek adatbázisa, valamint az *Inscriptiones Alborum Amicorum* (IAA),¹⁵ mely a 16–18. századi emlékkönyvek úgynevezett „hungarika”¹⁶ jellegű bejegyzéseinek adatait tartalmazza. A

¹⁴ Az adatbázis elérhetősége: [http://hece.elte.hu/index.php/theca/\[2018.01.14.\]](http://hece.elte.hu/index.php/theca/[2018.01.14.])

¹⁵ Az adatbázis elérhetősége: [http://iaa.bibl.u-szeged.hu/\[2018.01.14.\]](http://iaa.bibl.u-szeged.hu/[2018.01.14.])

¹⁶ Hungarika jellegűnek a következő típusú bejegyzések minősülnek: „1. A magyarországi származású albumtulajdonosok emlékkönyveinek minden bejegyzése; 2. A nem magyarországi származású albumtulajdonosok emlékkönyveinek magyarországi bejegyzőktől származó inscriptiói; 3. Az ezen utóbbiakkal azonos oldalon olvasható egyéb bejegyzések; 4. A „grata vicinitas” esetei. (Azon esetek, amikor egy nem magyarországi származású albumtulajdonos emlékkönyvének valamely magyarországi bejegyzőtől származó inscriptiója valamilyen felirat – pl. a „grata vicinitas”, „hae paginae jungunt amicos” – segítségével összefüggésbe van hozva egy szomszédos oldalon található, nem magyarországi bejegyzőtől származó inscriptióval. Ilyenkor ezeket a nem magyarországi bejegyzőktől származó bejegyzéseket is feldolgozzuk.)” [http://hece.elte.hu/index.php/theca/\[2018.01.14.\]](http://hece.elte.hu/index.php/theca/[2018.01.14.])

*Magyar Nemzeti Bibliográfia*¹⁷ a MOKKA Régi Nyomtatványok keretein belül törekszik nyújtani egy adatbázistárat a hungarikumokról.¹⁸ A készülés folyamatában van a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete által még összeállításra váró *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája*,¹⁹ valamint az RPHA folytatását célzó szegedi RMVA projekt (17. századi magyar versek adatbázisa) Szilasi László vezetésével.²⁰

Online könyves táruk

Online könyves táruk alatt azokat az elektronikus szövegkiadásokat értem, melyek szövegek gyűjteményét foglalják magukban. A jelenleg régi magyar irodalommal foglalkozó online könyves táruk száma az interneten számottevő, azonban ezeknek megbízhatósága és minősége igen változó. A szövegváltozat kiválasztása és a szöveggondozás gyakran nem üti meg egy színvonalas kiadás mértékét, emögött pedig gyakran egy kiadóhoz fűződő érdekviszonyok is állhatnak.²¹ Ilyen jellegű elektronikus létesítmény a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK), mely ugyanakkor mégis nagy szolgálatot tehet a szélesebb olvasóközönség számára. A MEK idővel több állományt is magába olvasztott, mint például a Bibliotheca Hungarica Internetianát. Jelenleg 200 rekordot ér el a régi magyar szövegek száma a MEK állományában. A MEK-hez hasonló funkciót tölt be az Arcanum adatbázisa, melyen belül a Hungaricana egyik legfőbb kitűzött célja a történelmi múlt megőrzése. Ugyancsak a szélesebb olvasóközönség számára készült az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Könyvtára (OSZKDK),²² melynek szövegkiadásai a MEK-hez hasonló filológiai problémákat vehetnek fel a kutatók körében.²³

Gépeskönyv²⁴

A Gépeskönyv, az ELTE digitális állományába tartozó virtuális szövegtároló, mely az RPHA és a 17. századi magyar nyelvű halotti költészet mellett még több más régi magyar irodalmi szöveget is tárol.

Az állományához tartozik az 1999-ben elkészült Régi Magyar Szöveggyűjtemény, mely 641 szöveget tartalmaz a 16., 17. és 18. századból.²⁵ A gyűjtemény egykor az Expo Oktogon állomány része volt, egy szervermeghibásodás során azonban ez megsemmisült, a jelenlegi szövegállomány alapját pedig az egykori CD-állomány archivált változata képezi. A magyar középkor költészete című szöveggyűjtemény révén²⁶ Tóth Tünde szerkesztésében a vallási és világi ágra szegmentálva kerülnek közlésre a középkori lírai szövegek a

¹⁷ <http://mnb.oszk.hu/> [2018.01.14.]

¹⁸ Az adatbázis elérhetősége: <http://www.eruditio.hu/mokka-r/> [2018.01.14.]

¹⁹ <http://www.iti.mta.hu/mib/index.html> [2018.01.14.]

²⁰ BALÁZS-HAJDU–BOGNÁR et al. 2011.

²¹ POMÁZI 2004; ORLOVSZKY 2004a.

²² Az adatbázis elérhetősége: <http://oszkdk.oszk.hu/> [2018.01.14.]

²³ Példának okáért Balassi Bálint összes verseinek kiadásához a Mercator Stúdió 2006-os szövegátíratát teszi közzé egy kritikai kiadás helyett.

²⁴ Az adatbázis elérhetősége: <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/> [2018.01.14.]

²⁵ Bővebben: PAJZS 1990.

²⁶ Az adatbázis elérhetősége: <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/kkor/> [2018.01.14.]

műfajtipológia dominanciájával. A Gépeskönyv mellett hasonlóan a régi magyar szövegek átfogó alapjait adja a Tankönyvtár,²⁷ melynek állományát oktatási céllal szelektált digitálizált régi magyar szövegek is gazdagítják.

9. kép – A Gépeskönyv kezdőlinkje

Régi magyar szövegek hálózati kritikai kiadása

A szélesebb olvasóközönségnek szánt ismertető anyagokon túl elsősorban kutatók számára készültek a hálózati kritikai kiadások, melyek az elektronikus térben újabb lehetőségek tárházát adják a szövegek vizsgálatához. Az egyes szövegek elektronikus térbe való mentését követően a médiaváltás során a szövegek olvasási metodikája megváltozott. A digitális világ fejlődésével a papíralapú kiadásokat uraló linearitást felváltják a virtuális térben már megvalósítható párhuzamos szövegek. A szöveg plurális voltának kérdése²⁸ különösen a hálózati kritikai kiadások esetében kerül középpontba. A digitális térben ugyanis a különféle szövegvariánsoknak jóval nagyobb esélyük van egyenlő szintre kerülniük egy párhuzamos szövegeket ábrázoló térben. A Horváth Iván szerkesztésében internetes felületen közzétett hálózati kritikai kiadássorozat²⁹ keretében több régi magyar szöveg hálózati kritikai kiadása került a virtuális térbe: *Balassi Bálint összes verse; Adriai tengernek syrénája, gróf Zrínyi Miklós; Wathay Ferenc összes verse; Rimay János ifjúkori versgyűjteménye; Lelki énekekről régi magyarok. A régi magyar gyülekezeti énekeskönyvek előszavai; Czegei Névtelen: Effectus Amoris; Érdy-kódex. A Karthauzi Névtelen összes műve; Hálózati széphistória-kiadássorozat; Hieronymi Angeriani Carmina*. A következőkben ezek közül Balassi Bálint verseinek hálózati kiadása kerül bővebben ismertetésre.

²⁷ Az adatbázis elérhetősége: <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/corpus/corpus.htm> [2018.01.14.]

²⁸ CERQUIGLINI 1999; HORVÁTH 1994; HORVÁTH 2004.

²⁹ <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/index/> [2018.01.14.]

Balassi Bálint összes verse

A hálózati Balassi-kiadás eddigi ismereteink szerint a világ első internetes szövegkritikai kiadása. Az ELTE intézményi keretein belül alakult BIÖP és CHER műhelyében jött létre Horváth Iván főszerkesztésével. Első (1.0) változata 1998. november 30-án került publikálásra az interneten, a 0. változatot pedig már 1993. november 30-án ismertették a virtuális térben egy szűkebb szakmai kör előtt. 1999-ben egy javított változat jelent meg (1.1), majd 2002-ben egy újabb verzió (2.0), a legfrissebb fejlesztések pedig 2004 decemberében történtek, amikor is egy új jegyzetapparátussal és szövegleszarmazási elmélettel, valamint új szövegátírási elvekkel bővült a kiadás. A kritikai kiadás újszerűségét leginkább a párhuzamos szövegek egyidejű olvasatának a lehetősége adja, annak felosztása is ugyan-csak variabilis.

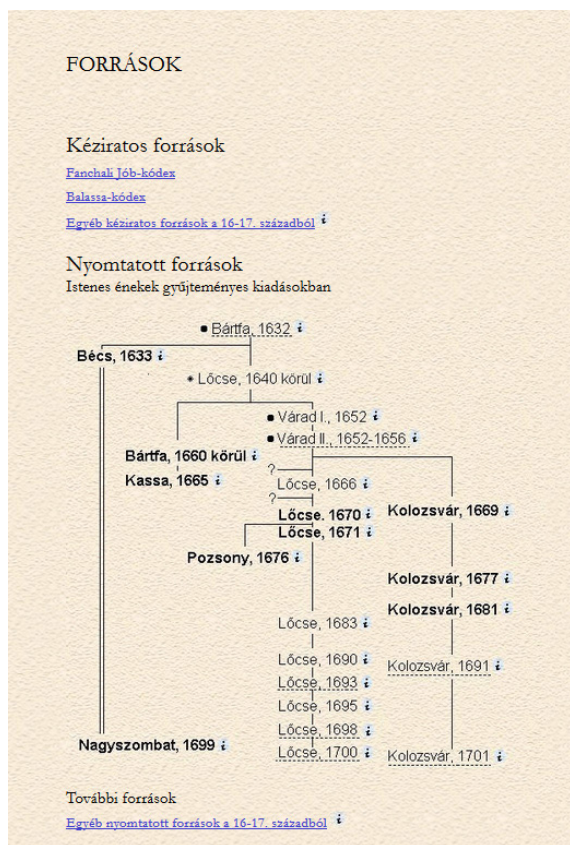
A hálózati kiadás „Források” modulján belül a Balassi Bálint költészetét tartalmazó forrásokat összesítő lap tárul az olvasó elé. „A kéziratos források” jegyzékében az egyes forráshelyek (a Fanchali Jób-kódex; Balassa-kódex; Egyéb kéziratos források a 16–17. századból) kéziratos forrásainak digitalizált képei találhatóak. *Az istenes énekek* forrásainak közlése pedig egy sztemma, avagy leszarmazási háló révén történik meg.

Ennek alágaiban a vastag betűvel jelzett források esetében teljes átirat és fényképhasonmás érhető el. A rendszer emellett lehetővé teszi az egyes források párhuzamos olvasatát, azaz a szinoptikus olvasás lehetőségét, mely során egyszerre akár négy szövegvariáns is tanulmányozható az osztott képernyő segítségével.

Ezzel az úgynevezett szinoptikus olvasási móddal³⁰ megszünteti a korábban klasszikus értelemben vett főszöveget. A Balassi-kiadás 3. verziójának újítása a TEI alapú XML (eXtensible Markup Language), mely révén az adatok bármilyen más formátumba átmenthetők, a szövegek mélystruktúrája elkülönül a felszíntől.

Az adatbázisokba és hálózati könyves tárukba átmertett szövegek a fenti példák alapján egy digitális mediális térbe kerülve átalakulnak, ahogy az olvasónak a szöveghez fűződő viszonya és olvasási metodikája is.

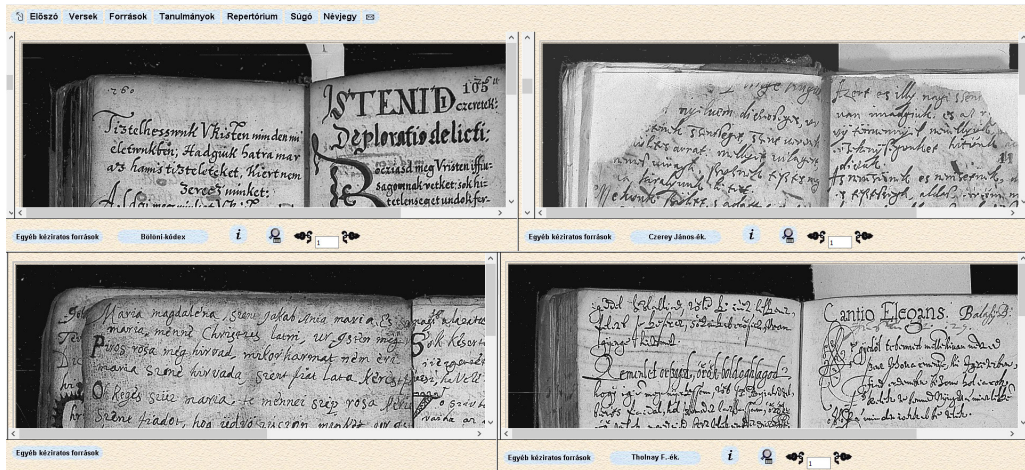
A könyves táruk igen széles kínálatából ezen túlmenően még a Balassi

10. kép – A források struktúrája

³⁰ <http://epa.oszk.hu/01300/01368/00002/pdf/08.pd;Zf> [2018.01.14.]

Kiadó³¹ régi magyar irodalmat felölelő köteteit, Stoll Béla *Magyar Kéziratos Énekeskönyvek és Versgyűjtemények Bibliográfiáját*,³² a *Régi Magyar Drámai Emlékek* listáját,³³ valamint a *Sermones compilati*³⁴ kutatócsoport szövegkiadásait célszerű megemlíteni.

11. kép – A források párhuzamos olvasata

A régi magyar szövegeket tároló magyar hálózati adatbázisok és elektronikus könyves táruk helyzete napjainkban

Az elektronikus szövegek kiadásának jelenlegi helyzetét leginkább a 2004. március 4-én az ELTE BIÖP keretein belül megtartott e-vita tükrözi. Az új mediális tér megjelenésével és térnyerésével újabb szabályozási kérdések³⁵ merültek fel annak tudatában, hogy a papírlapon túllépve egy új filológiai paradigmaváltás vált szükségsszerűvé. A filológus szerepe átalakult, akárcsak a kutatóé, és az elektronikus szövegek egy újabb olvasásmódot, hivatkozási rendszert és filológiai megközelítést igényelnek, amint ez valamennyi mediális tér váltásának küszöbén történni szokott. Victor Hugo *A párizsi Notre Dame* című regényében még a könyv győzedelmeskedik: „*Ez elpusztítja amaszt.*” „*A könyv el fogja pusztítani az épületet.*”³⁶ De valóban elpusztult-e az épület a könyvnyomtatás új mediális terének térnyerésével? És csakugyan ez a sors vár-e a könyvtárra? A kérdés nyitott, és leginkább a mediális terek kanonizálódási kérdéskörét hozza előtérbe. Az épületek a könyvnyomtatást követően sem vesztek jelentőségükből, még ha funkcióváltás be is következett az esetükben. Nem vész el, csak átalakul. A Gutenberg-galaxis immáron egy új formát öltve, a hipertextek újabb lehetőségeivel gazdagodva él tovább egy újabb média felbukkanásáig, és még tovább. A virtuális tér változékonysága és kiszolgáltatott implicitása mellett a papír pedig megtartja stabilitását. Horváth Iván szavaival élve: „*a számjegyes jelhordozók annál*

31 http://balassikiado.hu/BB/category.php?id_category=6 [2018.01.14.]

32 <http://www.balassikiado.hu/BB/netre/html/stoll.html> [2018.01.14.]

33 <http://textologia.iti.mta.hu/csv/kiadvany.php?item=10> [2018.01.14.]

34 <http://sermones.elte.hu/> [2018.01.14.]

35 HORVÁTH 2004; TÓTH 2004a; TÓTH 2004b; MARÓTHY é.n/b; TURI 1993; TAPOLCAI é. n.; BARTÓK 2003.

36 HUGO 1992.

*rövidebb életűek, mennél korszerűbbek. A kéziratlapok digitalizált képe régesrég elpusztult már, amikor a kódex még mindig majdnem ugyanolyan gyönyörű lesz, mint ma.*³⁷

KÉPJEGYZÉK

1. kép Az RPHA keresőmezők összetett keresés esetén (<https://rpha.oszk.hu> [2018. 01.14.])
2. kép RPHA példa összetett keresésre (<https://rpha.oszk.hu> [2018. 01.14.])
3. kép A MaMüL keresőmezők összetett keresés esetén (<http://mamul.btk.mta.hu/> [2018. 01.14.])
4. kép MaMüL keresési példa, „sólyom” (<http://mamul.btk.mta.hu/> [2018. 01.14.])
5. kép MaMüL lexikon és enciklopédia egyben (<http://mamul.btk.mta.hu/> [2018. 01. 14.])
6. kép Keresési példa az 1800 előtti magyarországi prédikációk adatbázisára (<http://predicatio.btk.ppke.hu/> [2018. 01.14.])
7. kép Az RMEEx összetett keresője (<http://sermones.elte.hu/exemplumadatbazis/> [2018. 01.14.])
8. kép Az RMEEx egy keresési eredménye (<http://sermones.elte.hu/exemplumadatbazis/> [2018.01.14.])
9. kép A Gépeskönyv kezdőlinkje (<http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/> [2018.01.14.])
10. kép A források struktúrája (<http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/bbom/itart.htm> [2018.01.14.])
11. kép A források párhuzamos olvasata (<http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/bbom/itart.htm> [2018.01.14.])

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

BIÖP	Bölcsészettudományi Informatika Önálló Program
CHER	Centre des Hautes Études de la Renaissance (Reneszánsz kutatások központja)
RPHA	Répertoire de La Poésie Hongroise Ancienne

---

³⁷ HORVÁTH 2004.

IRODALOM

- BALÁZS-HAJDU–BOGNÁR et al 2011 BALÁZS-HAJDU Péter – BOGNÁR Péter – HEVESI Andrea – SINKA Zsófia: Szegedi kísérlet a 17. századi magyar vers gépi feldolgozására. Szerk. KECSKEMÉTI Gábor: *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban. Tudományos konferencia*, Miskolc, 2011. 461–470.
- BARTÓK 2003 BARTÓK István: Az internet az irodalomkutatás szolgálatában. Szerk. HARGITTAY Emil: *Bevezetés a régi magyarországi irodalom filológiájába*. Budapest, 2003. 16–22.
- BÍBOR–GULYÁS et al 2005 BÍBOR Máté – GULYÁS Borbála – FÖLDES Zsuzsanna – HEGYI Ádám – KISS FARKAS Gábor – LACHÁZI Gyula – OROSZ Andrea – PARÁDI Andrea: *A magyar irodalom filológiája*. Gépeskönyv Kft., 2005. (<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-irodalom/ch13s08.html>) [2018.01.14.]
- DÁVIDHÁZI 1989 DÁVIDHÁZI Péter: A hatalom szétesztása: (poszt)modernizáció a szövegvizsgálatában. *Helikon*, 35. (1989):1. 328–343.
- DEBRECZENI 2014 DEBRECZENI Attila: Kritikai kiadás papíron és képernyőn. In: DEBRECZENI Attila: *Textológia. Filológia, Értelmezés*. Debrecen, 2014. 26–42.
- GOLDEN–TÓTH–TURI 1998 GOLDEN Dániel – TÓTH Tünde – TURI László: *Virtuális örökkévalóság: objektumok a digitális könyvtárban*. BIÖP, *Palimpszeszt* 10. 1998. március (http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/10_szam/20.htm) [2018. 01.14.]
- HEVESI 2014 HEVESI Andrea: A XVII. századi magyar vers repertórium. *Élet és Irodalom*, 2014. 10. 18. (http://www.eletestudomany.hu/a_xvii_szazadi_magyar_versek_repertoriuma) [2018. 01.14.]
- HORVÁTH 1992 HORVÁTH Iván: *Répertoire de La Poésie Hongroise Ancienne I–II*, Paris, Le NouvelObjet. 1992. Hálózati kiadás, 4.0 verzió. (<http://rpha.oszk.hu/>) [2018.01.14.]
- HORVÁTH 1994 HORVÁTH Iván: Szöveg. 2000, 1994/11. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/bbom/tanulm/hiszoveg.htm>) [2018.01.14.]
- HORVÁTH 2000 HORVÁTH Iván: *Magyarok Babelben*. BIÖP, Gépeskönyv, 2000. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/babel/>) [2018.01.14.]
- HORVÁTH 2001 HORVÁTH Iván: *A hálózati kultúra fenomenológiája*. Gépeskönyv, 2001. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/vita/thi2.html>) [2018.01.14.]
- HORVÁTH 2002 Szerk. HORVÁTH Iván – TÓTH Tünde: *Balassi Bálint összes verse, hálózati kritikai kiadás*. v 2.0, Gépeskönyv, 2002. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/bbom/inevjegy.htm>) [2018.01.14.]

- HORVÁTH 2004 HORVÁTH Iván: *Egy műfaj halála*. Budapest, ELTE BTK, BIÖP, 2004. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/hi.htm>) [2018.01.14.]
- HORVÁTH 2010 HORVÁTH Iván: Számítógép és irodalomtudomány. *Alföld*, 61. (2010):3. 9–28.
- HORVÁTH–KOLTAY HORVÁTH Péter – KOLTAY Tibor: *Digitális könyvtárak és projektek*. (<http://www.mek.oszk.hu/03100/03110/index.phtml#%E2%80%8E>) [2018.01.14.]
- HUGO 1992 HUGO, Victor: *A Párizsi Notre-Dame*. Ford. Antal László. Budapest, 1992.
- KECSKEMÉTI 2004 KECSKEMÉTI Gábor: A textológiai munka egyes problémáiról: Az új textológiai alapelvek közrebocsátásakor. *Irodalomtörténet*, 35. (2004):3. 317–327. (<http://epa.oszk.hu/02500/02518/00305/pdf>) [2018.01.14.]
- LABÁDI é.n. LABÁDI Gergő: *Digitális filológia*. (http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Bevezets_az_irodalomtudomnybaV2/ii_3_digitlis_filolgia_labdi_gergely.html) [2018. 01. 14.]
- LATZKOVITS LATZKOVITS Miklós: *Inscriptiones AlborumAmicorum*, 2003–2017. (<https://doi.org/10.14232/iaa>) [2018.01.14.]
- MARÓTHY é.n/a MARÓTHY Szilvia: *Elektronikus forráskritika*. (https://www.academia.edu/33789204/Elektronikus_forr%C3%A1skritika) [2018.01.14.]
- MARÓTHY é.n/b MARÓTHY Szilvia: *Elektronikus szövegkiadások a könyvtárban*. (https://www.academia.edu/33789198/Elektronikus_sz%C3%B6vegkiad%C3%A1sok_a_k%C3%B6nyvt%C3%A1rban) [2018.01.14.]
- MCGANN 2004 MCGANN, Jerome: A hipertext alapjai. *Helikon* 50. (2004):3. 366–385.
- MONOK 2004 MONOK István: Hozzászólás „A filológia és digitális barbárság” beszélgetéshez. BIÖP = *Filológia és digitális barbárság konferenciaelőadás. 2004. március 4.* (<http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/mi.htm>) [2018.01.14.]
- ORLOVSZKY 2004a ORLOVSZKY Géza: A digitális szövegkiadás helyzetéről. BIÖP = *Filológia és digitális barbárság konferenciaelőadás. 2004. március 4.* (<http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/mi.htm>) [2018.01.14.]
- ORLOVSZKY 2004b ORLOVSZKY Géza: A régi magyar textológia helyzetéről. *Irodalomtörténet*, 85. (2004):3. 331–345.
- PAJZS 1990 PAJZS Júlia: *Számítógép és lexikográfia*. Budapest, 1990.

- PALKÓ 2016 PALKÓ Gábor: Mit jelent a digitális filológia a szemantikus web korában? *Magyar Tudomány*, 177. (2016):11. 1316–1322.
- POMÁZI 2004 POMÁZI Gyöngyi: Elektronikus szövegkiadás szakmai háttér nélkül? BIÖP = *Filológia és digitális barbárság konferenciaelőadás*. 2004. március 4. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/pgy.htm>) [2018.01.14.]
- RADICS–RITTER 1976 RADICS Vilmos – RITTER Aladár: *Laptervezés, tipográfia*. MŰOSZ, 1976.
- SZÜTS é.n. SZÜTS Zoltán: *A hypertext*. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/vita/szz.html>) [2018.01.14.]
- TAPOLCAI é.n. TAPOLCAI Ágnes: *A hálózati dokumentumok bibliográfiai leírása (meta adatok) és a Dublin Core*. MEK (<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/ekonyvt/dublin/>) [2018. 01. 14.]
- TÓTH 2004a TÓTH Tünde: *Babeli nyelvzavar. Mi az a „corpus digitale”?* BIÖP In: *Filológia és digitális barbárság konferenciaelőadás*, 2004. március 4. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/pgy.htm>) [2018.01.14.]
- TÓTH 2004b TÓTH Tünde: Online kritikai szövegkiadás Magyarországon az ezredfordulón. *Helikon*, 50 (2003):3. 417–441.
- TURI 1993 TURI László: *Számítógép az irodalomtudományban*. [szakdolgozat] ELTE, Budapest, 1993. (http://indavideo.hu/video/Horvath_Ivan_az_RPHA-rol_1994) [2018.01.14.]
- VADAI 2004 VADAI István: Szövegrögzítés. BIÖP. In: *Filológia és digitális barbárság konferenciaelőadás*, 2004. március 4. (<http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/vi.htm>) [2018.01.14.]
- VIRÁGOS–KOLTAY–KÖPÖSDI 2013 VIRÁGOS Márta – KOLTAY Klára – KÖPÖSDI Zsuzsa: *Digitális gyűjtemények, intézményi repozitóriumok*. 2013. (http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0103_11_digitalis_gyujtemenyek/index.html) [2018.01.14.]